

intenderet probare quod hæc essent ipsa essentia animæ, nulla esset ejus probatio. Non enim minus verum est de essentia rei, quæ non est extra rem; quam de accidente, quod non est extra subjectum.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod ex hoc ipso quod anima immunis est a materia secundum suam substantiam, sequitur quod habeat virtutem intellectivam; non autem ita quod ejus virtus sit sua substantia.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod intellectus non solum est potentia intellectiva, sed multo magis substantia per potentiam; unde intelligitur non solum potentia, sed etiam substantia.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod potentiæ animæ dicuntur partes non essentiæ animæ, sed totalis virtutis ejus; sicut si diceretur quod potentia ballivi est pars totius potestatis regie.

AD VICESIMUM dicendum, quod potentiarum animæ plures non sunt in anima sicut in subjecto, sed in composito; et huic multiplici potestati potentiarum competit multiformitas partium corporis. Potentiæ vero quæ sunt in sola substantia animæ sicut in subjecto, sunt intellectus agens, et possibilis, et voluntas; et ad hanc multiplicitem potentiarum sufficit quod in substantia animæ est aliqua compositio actus et potentiæ, ut supra dictum est.

Et hæc de spiritualibus creaturis dicta sufficiant.

DE ANIMA

QUESTIO UNICA

DE ANIMA

(In viginti et unum articulos divisa.)

Primo enim quæritur, utrum anima humana possit esse forma et hoc aliquid; 2° utrum anima humana sit separata secundum esse a corpore; 3° utrum intellectus possibilis, sive anima intellectiva, sit una in omnibus; 4° utrum necesse sit ponere intellectum agentem; 5° utrum intellectus agens sit unus et separatus; 6° utrum anima sit composita ex materia et forma; 7° utrum Angelus et anima differant specie; 8° utrum anima rationalis tali corpori debeat uniri quale est corpus humanum; 9° utrum anima uniatur materiæ corporali; 10° utrum anima sit tota in toto corpore, et in qualibet parte ejus; 11° utrum in homine anima rationalis, sensibilis et vegetabilis sit una substantia; 12° utrum anima sit suæ potentiæ; 13° de distinctione potentiarum animæ, utrum videlicet distinguantur per objecta; 14° de immortalitate animæ humanæ, et utrum sit immortalis; 15° utrum anima separata a corpore possit intelligere; 16° utrum anima conjuncta corpori possit intelligere substantias separatas; 17° utrum anima separata possit intelligere substantias separatas; 18° utrum anima separata cognoscat omnia naturalia; 19° utrum potentia sensitivæ remaneant in anima separata; 20° utrum anima separata singularia cognoscat; 21° utrum anima separata possit pati penam ab igne corporeo.

ARTICULUS PRIMUS. — *Utrum anima humana possit esse forma et hoc aliquid.*

Quæstio est de anima, utrum anima humana possit esse forma et hoc aliquid. Et videtur quod non. Si enim anima humana est hoc aliquid, est subsistens, et habens per se esse completum. Quod autem advenit alicui post esse completum, advenit ei accidentaliter, ut albedo homini et vestimentum.

Corpus igitur unitum animæ advenit ei accidentaliter. Si ergo anima est hoc aliquid, non est forma substantialis corporis.

2. Præterea, si anima est hoc aliquid; oportet quod sit aliquid individuatum; nullum enim universalium est hoc aliquid. Aut igitur individuatur ex aliquo alio, aut ex se. Si ex alio, et est forma corporis; oportet quod individuatur ex corpore (nam formæ individuantur ex propria materia); et sic sequitur quod remoto corpore tollitur individuatio animæ; et sic anima non poterit esse per se subsistens, nec hoc aliquid. Si autem ex se individuatur, aut est forma simplex, aut est aliquid compositum ex materia et forma. Si est forma simplex, sequitur quod anima individuata, ab alia differre non poterit nisi secundum formam. Differentia autem secundum formam facit diversitatem speciei. Sequitur igitur quod animæ diversorum hominum sint specie differentes; unde et homines specie differrent si anima est forma corporis; cum unumquodque a propria forma speciem sortiatur. Si autem anima est composita ex materia et forma, impossibile est quod secundum se totam sit forma corporis; nam materia nullius est forma. Relinquitur igitur quod impossibile sit animam simul esse hoc aliquid et formam.

3. Præterea, si anima est hoc aliquid, sequitur quod sit individuum quoddam. Omne autem individuum est in aliqua specie et in aliquo genere. Relinquitur igitur quod anima habeat propriam speciem et proprium genus. Impossibile est autem quod aliquid propriam speciem habens recipiat superadditionem alterius, ad speciem ejusdam constitutionem; quia, ut Philosophus dicit, VIII Metaph. (lib. II, com. n), formæ vel species rerum sunt sicut pumeri; quibus quidquid subtrahitur vel additur, speciem variat. Materia autem et forma ununtur ad speciem constitutionem. Si igitur anima est hoc aliquid, non unietur corpori ut forma materiæ.

4. Præterea, cum Deus res propter sui bonitatem fecerit, quæ in diversis rerum gradibus manifestatur, tot gradus entium instituit, quot potuit natura pati. Si igitur anima humana potest per se subsistere (quod oportet dicere, si est hoc aliquid), sequeretur quod anima per se existens sit unus gradus entium. Formæ autem non sunt unus gradus entium seorsum sine materiis. Igitur anima, si est hoc aliquid, non erit forma alicujus materiæ.

5. Præterea, si anima est hoc aliquid, et per se subsistens, oportet quod sit incorruptibilis; cum neque contrarium habeat, neque ex contrariis composita sit. Si autem est incorruptibilis, non potest esse proportionata corpori corruptibili, quale est corpus humanum. Omnis autem forma est proportionata suæ materiæ. Igitur si anima est hoc aliquid, non erit forma corporis humani.

6. Præterea, nihil subsistens est actus purus nisi Deus. Si igitur anima est hoc aliquid, utpote per se subsistens; erit in ea aliqua compositio actus et potentiæ; et sic non poterit esse forma, quia potentia non est alicujus actus. Si igitur anima sit hoc aliquid, non erit forma.

7. Præterea, si anima est hoc aliquid potens per se subsistere, non oportet quod corpori uniatur nisi propter aliquod bonum ipsius. Aut igitur propter aliquod bonum essenziale, aut propter bonum accidentale. Propter bonum essenziale non, quia sine corpore potest subsistere; neque etiam propter bonum accidentale, quod præcipue videtur esse cognitio veritatis, quam anima humana per sensus accipit, qui sine organis corporis esse non possunt. Sed animæ puerorum antequam nascentur morientium, dicuntur a quibusdam perfectam cognitionem rerum habere; quam tamen constat quod per sensum non acquisierunt. Si igitur anima est hoc aliquid, nulla ratio est quare corpori uniatur ut forma.

8. Præterea, forma et hoc aliquid ex opposito dividuntur; dicit enim Philosophus in II de Anima (com. x), quod substantia dividitur in tria: quorum unum est forma, aliud materia, et tertium quod est hoc aliquid. Opposita autem non dicuntur de eodem. Ergo anima humana non potest esse forma et hoc aliquid.

9. Præterea, id quod est hoc aliquid, per se subsistit. Formæ autem proprium est quod sit in alio; quæ videntur (1) esse opposita. Si igitur anima est hoc aliquid, non videtur quod sit forma.

10. Sed diceretur, quod corrupto corpore anima remanet hoc aliquid et per se subsistens, sed tunc perit in ea ratio formæ. — Sed contra, omne quod potest abscedere ab alio, manente substantia ejus, inest ei accidentaliter. Si igitur anima remanente post corpus, perit in ea ratio formæ, sequitur quod ratio formæ conveniat ei accidentaliter. Sed non unitur corpori ad constitutionem hominis nisi prout est forma. Ergo unitur corpori accidentaliter; et per consequens homo erit ens per accidens; quod est inconveniens.

11. Præterea, si anima humana est hoc aliquid, et per se existens, oportet quod per se habeat aliquam propriam operationem; quia uniuscujusque rei per se existentis est aliqua propria operatio. Sed anima humana non habet aliquam propriam operationem; quia ipsum intelligere, quod maxime videtur esse ejus proprium, non est animæ, sed hominis per animam, ut dicitur in I de Anima (com. LXIV). Ergo anima humana non est hoc aliquid.

12. Præterea, si anima humana est forma corporis, oportet quod habeat aliquam dependentiam ad corpus; forma enim et

(1) *Al.* dicuntur, *item* dicuntur.

materia a se invicem dependent. Sed quod dependet ex aliquo, non est hoc aliquid. Si igitur anima est forma corporis, non erit hoc aliquid.

13. Præterea, si anima est forma corporis, oportet quod animæ et corporis sit unum esse: nam ex materia et forma fit unum secundum esse. Sed animæ et corporis non potest esse unum esse, cum sint diversorum generum; anima enim est in genere substantiæ incorporeæ, corpus vero in genere substantiæ corporeæ. Anima igitur non potest esse forma corporis.

14. Præterea, esse corporis est esse corruptibile, et ex partibus quantitativis resultans; esse autem animæ est incorruptibile et simplex. Ergo corporis et animæ non est unum esse.

15. Sed diceretur, quod corpus humanum ipsum esse corpus habet per animam. — Sed contra, Philosophus dicit in II de Anima (com. v), quod anima est actus corporis physici organici. Hoc igitur quod comparatur ad animam ut materia ad actum, est jam corpus physicum organicum; quod non potest esse nisi per aliquam formam, qua constituitur in genere corporis. Habet igitur corpus humanum suum esse præter esse animæ.

16. Præterea, principia essentialia, quæ sunt materia et forma, ordinantur ad esse. Sed ad illud quod potest haberi in natura ab uno, non requiruntur duo. Si igitur anima, cum sit hoc aliquid, habet in se proprium esse, non adjungetur ei secundum naturam corpus, nisi ut materia formæ.

17. Præterea, esse comparatur ad substantiam animæ ut actus ejus; et sic oportet quod sit supremum in anima. Inferius autem non contingit id quod est superius secundum supremum in eo, sed magis secundum infimum; dicit enim Dionysius, (VII cap. de div. Nomin.), quod divina sapientia conjungit fines primorum principis secundorum. Corpus igitur, quod est inferius anima, non pertingit ad esse quod est supremum in ipsa.

18. Præterea, quorum est unum esse, et una operatio. Si igitur esse animæ humanæ conjunctæ corpori sit commune corpori, et operatio ejus, quæ est intelligere, erit communis animæ et corpori. quod est impossibile, ut probatur in III de Anima (com. vi). Non est igitur unum esse animæ humanæ et corporis; unde sequitur quod anima non sit forma corporis et hoc aliquid.

Sed contra, unumquodque sortitur speciem per propriam formam. Sed homo est homo inquantum est rationalis. Ergo anima rationalis est propria forma hominis. Est autem hoc aliquid et per se subsistens, cum per se operetur. Non enim est intelligere per organum corporeum, ut probatur in III de Anima (com. vi). Anima igitur humana est hoc aliquid et forma.

Præterea, ultima perfectio animæ humanæ consistit in cognitione veritatis, quæ est per intellectum. Ad hoc autem quod perficiatur anima in cognitione veritatis, indiget uniri corpori; quia intelligit per phantasmata, quæ non sunt sine corpore. Ergo necesse est ut anima corpori uniatu et forma, et sit hoc aliquid.

Respondeo dicendum, quod hoc aliquid proprie dicitur individuum in genere substantiæ. Dicit enim Philosophus in Prædicamentis (in Prædicam. substantiæ), quod primæ substantiæ indubitanter hoc aliquid significat; secundæ vero substantiæ etsi videantur hoc aliquid significare, magis tamen significant quale quid. Individuum autem in genere substantiæ non solum habet quod per se possit subsistere, sed quod sit aliquid completum in aliqua specie et genere substantiæ; unde Philosophus etiam in Prædicamentis (ubi sup.), manum et pedem et hujusmodi nominat partes substantiarum magis quam substantias primas vel secundas: quia licet non sint in alio sicut in subjecto (quod proprie substantiæ est), non tamen participant complete naturam alienius speciei; unde non sunt in aliqua specie neque in aliquo genere, nisi per reductionem. Duobus igitur existentibus de ratione ejus quod est hoc aliquid; quidam utrumque animæ humanæ abstulerunt, dicentes animam esse harmoniam, ut Empedocles; aut complexionem, ut Galenus; aut aliquid hujusmodi. Sic enim anima neque per se poterit subsistere, neque erit aliquid completum in aliqua specie vel genere substantiæ; sed erit forma tantum similis aliis materialibus formis. Sed hæc positio stare non potest nec quantum ad animam vegetabilem, cujus operationes oportet habere aliquod principium supergrediens qualitates activas et passivas, quæ in nutriendo et in augendo se habent instrumentaliter tantum, ut probatur in II de Anima (com. XLIX et I); complexio autem et harmonia qualitates elementares non transcendunt. Similiter autem non potest stare quantum ad animam sensibilem, cujus operationes sunt in recipiendo species sine materia, ut probatur in II de Anima (com. cxxi); cum tamen qualitates activæ et passivæ ultra materiam se non extendant, utpote materiæ dispositiones existentes. Multo autem minus potest stare quantum ad animam rationalem, cujus operationes sunt intelligere et abstrahere species, non solum a materia, sed ab omnibus conditionibus materialibus individuantiibus; quod requiritur ad cognitionem universalem. Sed adhuc aliquid amplius proprie in anima rationali considerari oportet: quia non solum absque materia et conditionibus materiæ species intelligibiles recipit, sed nec etiam in ejus propria operatione possibile est communicare aliquid organum corporeale; ut sic aliquid corporeum sit organum intelligendi, sicut oculus est organum videndi; ut probatur in III de Anima (com. vi). Et sic

oportet quod anima intellectiva per se agat, utpote propriam operationem habens absque corporis communione. Et quia unumquodque agit secundum quod est actu, oportet quod anima intellectiva habeat esse per se absolutum non dependens a corpore. Formæ enim quæ habent esse dependens a materia vel subjecto, non habent per se operationem; non enim calor agit, sed calidum. Et propter hoc posteriores philosophi iudicaverunt partem animæ intellectivam esse aliquid per se subsistens: dicit enim Philosophus in III de Anima (cóm. xix et xx), quod intellectus est substantia quædam et non corrumpitur. Et in idem redit dictum Platonis ponentis (in dialog. de pulchro ante med.), animam immortalem et per se subsistentem, ex eo quod movet seipsam. Large enim accepit motum pro omni operatione, ut sic intelligatur quod intellectus movet seipsam, quia a se ipso operatur. Sed ulterius posuit Plato (lib. V de Natura hominis versus finem), quod anima humana non solum per se subsisteret, sed quod etiam haberet in se completam naturam speciei. Ponebat enim totam naturam speciei in anima esse, dicens hominem non esse aliquid compositum ex anima et corpore, sed animam corpori advenientem; ut sit comparatio animæ ad corpus sicut nautæ ad navem, vel sicuti induti ad vestem. Sed hæc opinio stare non potest. Manifestum est enim, id quo vivit corpus, animam esse: vivere autem est esse viventium: anima igitur est quo corpus humanum habet esse actu. Huiusmodi autem forma est. Est igitur anima humana corporis forma. Item si anima esset in corpore sicut nauta in navi, non daret speciem corpori, neque partibus ejus; cuius contrarium apparet ex hoc quod recedente anima, singulæ partes non retinent pristinum nomen nisi æquivoce. Dicitur enim oculus mortui æquivoce oculus, sicut pictus aut lapideus; et simile est de aliis partibus. Et præterea si anima esset in corpore sicut nauta in navi, sequeretur quod unio animæ et corporis esset accidentalis. Mors igitur, quæ inducit eorum separationem, non esset corruptio substantialis; quod patet esse falsum. Relinquitur igitur quod anima est hoc aliquid, ut per se potens subsistere; non quasi habens in se completam speciem, sed quasi perficiens speciem humanam ut forma corporis; et sic similiter est forma et hoc aliquid.

Quod quidem ex ordine formarum naturalium considerari potest. Invenitur enim inter formas inferiorum corporum tanto aliqua altior, quanto superioribus principiis magis assimilatur et appropinquat. Quod quidem ex propriis formarum operationibus perpendi potest. Formæ enim elementorum, quæ sunt inflmæ, et materiæ propinquissimæ, non habent aliquam operationem excedentem qualitates activas et passivas, ut rarum et densum, et aliæ huiusmodi, quæ videntur esse materiæ dispositiones. Super has autem sunt formæ mixtorum corporum,

quæ præter prædictas operationes, habent aliquam operationem consequentem speciem, quam sortiuntur ex corporibus cælestibus; sicut quod adamas attrahit ferrum, non propter calorem aut frigus aut aliquid huiusmodi, sed ex quadam participatione virtutis cælestis. Super has autem formas sunt iterum animæ plantarum, quæ habent similitudinem non solum ad ipsa corpora cælestia, sed ad motores corporum cælestium in quantum sunt principia cuiusdam motus quibusdam seipsa moventibus. Super has autem ulterius sunt animæ brutorum, quæ similitudinem jam habent ad substantiam moventem cælestia corpora, non solum in operatione qua movent corpora, sed etiam in hoc quod in seipsis cognoscitivæ sunt; licet brutorum cognitio sit materialium tantum, et materialiter; unde organis corporalibus indigent. Super has autem ultimo sunt animæ humanæ, quæ similitudinem habent ad superiores substantias etiam in genere cognitionis, quia immaterialia cognoscere possunt intelligendo. In hoc tamen ab eis differunt, quod intellectus animæ humanæ habet naturam acquirendi cognitionem immaterialem ex cognitione materialium, quæ est per sensum. Sic igitur ex operatione animæ humanæ, modus esse ipsius cognosci potest. In quantum enim habet operationem materialia transcendentem, esse suum est supra corpus elevatum, non dependens ex ipso; in quantum vero immaterialem cognitionem ex materiali est nata acquirere, manifestum est quod complementum suæ speciei esse non potest absque corporis unione. Non enim aliquid est completum in specie, nisi habeat ea quæ requiruntur ad propriam operationem ipsius speciei. Si igitur anima humana, in quantum unitur corpori ut forma, habet esse elevatum supra corpus non dependens ab eo, manifestum est quod ipsa est in confinio corporalium et separatarum substantiarum constituta.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod licet anima habeat esse completum, non tamen sequitur quod corpus ei accidentaliter uniatur; tum quia illud idem esse quod est animæ, communicat corpori, ut sit unum esse totius compositi; tum etiam quia etsi possit per se subsistere, non tamen habet speciem completam; sed corpus advenit ei ad completionem speciei.

AD SECUNDUM dicendum, quod unumquodque secundum idem habet esse et individuationem; universalis enim non habent esse in rerum natura ut universalis sunt, sed solum secundum quod sunt individuata. Sicut igitur esse animæ est a Deo sicut a principio activo, et in corpore sicut in materia, nec tamen esse animæ perit pereunte corpore; ita et individuatō animæ, etsi aliquam relationem habeat ad corpus, non tamen perit corpore pereunte.

AD TERTIUM dicendum, quod anima humana non est hoc aliquid sicut substantia, completam speciem habens; sed sicut

pars habentis speciem completam, ut ex dictis patet. Unde ratio non sequitur.

AD QUARTUM dicendum, quod licet anima humana per se possit subsistere, non tamen per se habet speciem completam; unde non posset esse quod animæ separatæ constituerent unum gradum entium.

AD QUINTUM dicendum, quod corpus humanum est materia proportionata animæ humanæ; comparatur enim ad eam ut potentia ad actum; nec tamen oportet quod ei adæquetur in virtute essendi: quia anima humana non est forma a materia totaliter comprehensa; quod patet ex hoc quod aliqua ejus operatio est supra materiam. Potest tamen aliter dici secundum sententiam fidei, quod corpus humanum a principio aliquo modo incorruptibile constitutum est, et per peccatum necessitatem moriendi incurrit, a qua iterum in resurrectione liberabitur. Unde per accidens est quod ad immortalitatem animæ non pertingit.

AD SEXTUM dicendum, quod anima humana, cum sit subsistens, composita est ex potentia et actu. Nam ipsa substantia animæ non est suum esse, sed comparatur ad ipsum ut potentia ad actum. Nec tamen sequitur quod anima non possit esse forma corporis: quia etiam in aliis formis id quod est ut forma et actus in comparatione ad unum, est ut potentia in comparatione ad aliud; sicut diaphanum formaliter advenit aeri, quod tamen est potentia respectu luminis.

AD SEPTIMUM dicendum, quod anima unitur corpori et propter bonum quod est perfectio substantialis, ut scilicet compleatur species humana; et propter bonum quod est perfectio accidentalis, ut scilicet perficiatur in cognitione intellectiva, quam anima ex sensibus acquirit: hic enim modus intelligendi est naturalis homini. Nec obstat, si animæ separatæ puerorum et aliorum hominum alio modo intelligendi uluntur; quia hoc magis competit eis ratione separationis quam ratione speciei humane.

AD OCTAVUM dicendum, quod non est de ratione ejus quod est hoc aliquid quod sit ex materia et forma compositum, sed solum quod possit per se subsistere; unde licet compositum sit hoc aliquid, non tamen removetur quin aliis possit competere quod sint hoc aliquid.

AD NONUM dicendum, quod in alio esse sicut accidens in subjecto, tollit rationem ejus quod est hoc aliquid. Esse autem in alio sicut partem (quo modo anima est in homine), non omnino excludit quin id quod est in alio, possit hoc aliquid dici.

AD DECIMUM dicendum, quod corrupto corpore non perit ab anima natura secundum quam competit ei ut sit forma; licet non perficiat materiam actu, ut si forma.

AD UNDECIMUM dicendum, quod intelligere est propria ope-

ratio animæ, si consideretur principium a quo egreditur operatio; non enim egreditur ab anima mediante organo corporali, sicut visio mediante oculo. Communicat tamen in ea corpus ex parte objecti; nam phantasmata, quæ sunt objecta intellectus, sine corporeis organis esse non possunt.

AD DUODECIMUM dicendum, quod etiam anima aliquam dependentiam habet ad corpus, inquantum sine corpore non pertingit ad complementum suæ speciei; non tamen sic dependet a corpore quin sine corpore esse possit.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod necesse est, si anima est forma corporis, quod anima et corporis sit unum esse commune, quod est esse compositi. Nec hoc impeditur per hoc quod anima et corpus sint diversorum generum: nam neque anima neque corpus sint in specie vel genere, nisi per reductionem, sicut partes reducuntur ad speciem vel genus totius.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod illud quod proprie corrumpitur, non est forma neque materia, neque ipsum esse, sed compositum. Dicitur autem esse corporis corruptibile, inquantum corpus per corruptionem deficit ab illo esse quod erat sibi et animæ commune, quod remanet in anima subsistente. Et pro tanto etiam dicitur ex partibus consistens esse corporis, quia ex suis partibus corpus constituitur tale ut possit ab anima esse recipere.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod in definitionibus formarum aliquando ponitur subjectum ut informe, sicut cum dicitur: Motus est actus existentis in potentia; aliquando autem ponitur subjectum formatum, sicut cum dicitur: Motus est actus mobilis, lumen est actus lucidi; et hoc modo dicitur anima actus corporis organici physici, quia anima facit ipsum esse corpus organicum, sicut lumen facit aliquid esse lucidum.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod principia essentialia alicujus speciei ordinantur non ad esse tantum, sed ad esse hujus speciei. Licet igitur anima possit per se esse, non tamen potest in complemento suæ speciei esse sine corpore.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod licet esse sit formalissimum inter omnia, tamen est etiam maxime communicabile, licet non eodem modo inferioribus (1) et superioribus communicetur. Sic ergo corpus esse animæ participat, sed non ita nobiliter sicut anima.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod quamvis esse animæ sit quodammodo corporis, non tamen corpus attingit ad esse animæ participandum secundum totam suam nobilitatem et virtutem; et ideo est aliqua operatio animæ in qua non communicat corpus.

(1) *Id.* ab inferioribus.

ARTICULUS II. — *Utrum anima humana sit separata secundum esse.*

Secundo queritur, utrum anima humana sit separata secundum esse a corpore. Et videtur quod sic. Dicit enim Philosophus in III de Anima (com. xxxix) quod sensitivum non sine corpore est; intellectus autem est separatus. Intellectus autem est anima humana. Ergo anima humana est secundum esse a corpore separata.

2. Præterea, anima est actus corporis physici organici, in quantum corpus est organum ejus. Si igitur intellectus unitur secundum esse corpori ut forma, oportet quod corpus sit organum ejus: quod est impossibile, ut probat Philosophus in III de Anima (com. vi).

3. Præterea, major est concretio formæ ad materiam quam virtutis ad organum. Sed intellectus propter sui simplicitatem non potest esse concretus corpori sicut virtus organo. Ergo multo minus potest ei uniri sicut forma ad materiam.

4. Sed diceretur, quod intellectus, id est potentia intellectiva, non habet organum; sed ipsa essentia animæ intellectivæ unitur corpori ut forma. — Sed contra, effectus non est simplicior sua causa. Sed potentia animæ est effectus essentia ejus, quia omnes potentia fluunt ab esse ejus. Nulla ergo potentia animæ est simplicior esse animæ. Si ergo intellectus non potest esse actus corporis, ut probatur in III de Anima (com. vi), neque anima intellectiva poterit uniri corpori ut forma.

5. Præterea, omnis forma unita materiae individuatur per materiam. Si igitur anima intellectiva unitur corpori ut forma, oportet quod sit individua. Ergo formæ receptæ in ea sunt formæ individuatæ. Non ergo anima intellectiva poterit universalis cognoscere; quod patet esse falsum.

6. Præterea, forma universalis non habet quod sit intellectiva a re quæ est extra animam; quia omnes formæ quæ sunt in rebus extra animam, sunt individuatæ. Si igitur formæ intellectus sint universales, oportet quod hoc habeant ab anima intellectiva. Non ergo anima intellectiva est forma individuatæ; et ita non unitur corpori secundum esse.

7. Sed diceretur, quod formæ intelligibiles ex illa parte qua inhaerent animæ, sunt individuatæ; sed ex illa parte qua sunt rerum similitudines, sunt universales representantes res secundum naturam communem, et non secundum principia individuantia. — Sed contra, cum forma sit principium operationis, operatio egraditur a forma secundum modum quo inhaeret subjecto. Quanto enim aliquid est calidum, tantum calefacit. Si igitur species rerum quæ sunt in anima intellectiva, sunt

individuatæ ex ea parte qua inhaerent animæ, cognitio quæ sequitur erit individualis tantum, et non universalis.

8. Præterea, Philosophus dicit in II de Anima (com. xxx et xxxi), quod sicut trigonum est in tetragono, et tetragonum est in pentagono; ita nutritivum est in sensitivo et sensitivum in intellectivo. Sed trigonum non est in tetragono actu, sed potentia tantum; neque etiam tetragonum in pentagono. Ergo nec nutritivum nec sensitivum sunt in actu in intellectiva parte animæ. Cum ergo pars intellectiva non uniatur corpori nisi mediante nutritivo et sensitivo, ex quo nutritivum et sensitivum non sunt actu in intellectivo, intellectiva pars animæ non erit corpori unita.

9. Præterea, Philosophus dicit in XVI de Animalibus (lib. II de gener. Animal., cap. iii), quod non est simul animal et homo. Sed primum animal, et postea homo. Non igitur idem est quo est animal, et quo est homo. Sed animal est per sensitivum, homo vero per intellectivum. Non igitur sensitivum et intellectivum uniantur in una substantia animæ; et sic idem quod prius.

10. Præterea, forma est in eodem genere cum materia cui unitur. Sed intellectus non est in genere corporalium. Intellectus igitur non est forma unita corpori sicut materia.

11. Præterea, ex duabus substantiis existentibus actu non fit aliquid unum. Sed tam corpus quam intellectus est substantia existens actu. Non igitur intellectus potest uniri corpori, ut ex eis fiat aliquid unum.

12. Præterea, omnis forma unita materiae reducitur in actum per motum et mutationem materiae. Sed anima intellectiva non reducitur in actum de potentia materiae, sed est ab extrinseco, ut Philosophus dicit in XVI de animalibus (ubi sup.). Ergo non est forma unita materiae.

13. Præterea, unumquodque secundum quod est, sic operatur. Sed anima intellectiva habet operationem per se sine corpore, scilicet intelligere. Ergo non est unita corpori secundum esse.

14. Præterea, minimum inconveniens est Deo impossibile. Sed inconveniens est quod anima innocens corpori includatur, quod est quasi carcer. Impossibile est igitur Deo quod animam intellectivam uniat corpori.

15. Præterea, nullus artifex sapiens præstat impedimentum suo operato. Sed animæ intellectivæ est maximum impedimentum corpus ad veritatis cognitionem percipiendam in qua perfectio ejus consistit secundum illud Sapient., ix 15: *Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam*. Non igitur Deus animam intellectivam corpori uniat.

16. Præterea, ea quæ sunt unita ad invicem, habent mutuum affinitatem ad invicem. Sed anima intellectiva et corpus habent

contrarietatem, quia *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*; Gal., v. 17. Non igitur anima intellectiva unita est corpori.

17. Præterea, intellectus est in potentia ad omnes formas intelligibiles, nullam earum habens in actu; sicut materia prima est in potentia ad omnes formas sensibiles, et nullam earum habet in actu. Sed hac ratione est prima materia una omnium. Ergo et intellectus est unus omnium; et sic non est unitus corpori, quod ipsum individuat.

18. Præterea, Philosophus probat in III de Anima (com. iv), quod si intellectus possibilis haberet organum corporale, haberet aliquam naturam determinatam de naturis sensibilibus, et sic non esset receptivus et cognoscitivus omnium formarum sensibilem. Sed magis forma unitur materiæ quam virtus organo. Ergo si intellectus iniatur corpori ut forma, habebit aliquam naturam sensibilem determinatam; et sic non erit perceptivus et cognoscitivus omnium formarum sensibilem; quod est impossibile.

19. Præterea, omnis forma unita materiæ, est in materia recepta. Omne autem quod recipitur ab aliquo, est in eo per modum recipientis. Ergo omnis forma unita materiæ est in ea per modum materiæ. Sed modus materiæ sensibilis et corporalis non est quod recipiat aliquid per modum intelligibilem. Cum igitur intellectus habeat esse intelligibile, non est forma materiæ corporali unita.

20. Præterea, si anima unitur materiæ corporali, oportet quod recipiatur in ea. Sed quidquid recipitur ab eo quod est esse a materia receptum, est in materia receptum. Ergo si anima est unita materiæ, quidquid recipitur in anima, recipitur in materia. Sed formæ intellectus non possunt recipi a materia prima; quinimmo per abstractionem a materia intelligibiles fiunt. Ergo anima quæ est unita materiæ corporali, non est receptiva formarum intelligibilem; et ita intellectus, qui est receptivus formarum intelligibilem, non erit unitus materiæ corporali.

Sed contra est quod Philosophus dicit in II de Anima (com. xvii), quod non oportet quærere, si anima et corpus sint unum, sicut neque de cera et figura. Sed figura nullo modo potest esse separata a cera secundum esse. Ergo nec anima est separata a corpore. Sed intellectus est pars animæ, ut Philosophus dicit in III de Anima (in princip. et com. xvi et xviii). Ergo intellectus non est separatus a corpore secundum esse.

Præterea, nulla forma est separata a materia secundum esse. Sed anima intellectiva est forma corporis. Ergo non est forma separata a materia secundum esse.

Respondeo: ad evidentiam hujus questionis consideran-

dum est, quod ubicumque invenitur aliquid quandoque in potentia, quandoque in actu, oportet esse aliquid principium per quod res illa sit in potentia: sicut homo quandoque est sentiens actu, et quandoque in potentia; et propter hoc in homine oportet ponere principium sensitivum, quod sit in potentia ad sensibilia: si enim esset semper sentiens actu, formæ sensibilem inessent semper actu principo sentiendi. Similiter cum homo invenitur quandoque intelligens actu, quandoque intelligens in potentia tantum, oportet in homine considerare aliquid intellectuum principium, quod sit in (1) potentia ad intelligibilia; et hoc principium nominat Philosophus in III de Anima (com. v et xiv), intellectum possibilem. Hunc igitur intellectum possibilem necesse est esse in potentia ad omnia quæ sunt intelligibilia per hominem, et receptivum eorum, et per consequens denudatum ab his: quia omne quod est receptivum aliquorum, et in potentia ad ea, quantum de se est, denudatum ab eis; sicut pupilla, quæ est receptiva omnium colorum, caret omni colore. Homo autem natus est intelligere formas omnium sensibilem rerum. Oportet igitur intellectum possibilem esse denudatum, quantum in se est, ab omnibus sensibilibus formis et naturis; et ita oportet quod non habeat aliquid organum corporeum. Si enim haberet aliquid organum corporeum, determinaretur ad aliquam naturam sensibilem, sicut potentia viva determinatur ad naturam oculi. Per hanc Philosophi demonstrationem excluditur positio philosophorum antiquorum, qui ponebant intellectum non differre a potentia sensitiva; vel quicunque alii posuerunt principium quo intelligit homo, esse aliquam formam vel virtutem permixtam corpori, sicut aliæ formæ ad virtutes materiales.

Sed hoc quidam fugientes, in contrarium dilabuntur errorum. Existimant enim sic intellectum possibilem esse denudatum ab omni natura sensibili, et impermixtum corpori, quod sit quedam substantia secundum esse a corpore separata quæ sit in potentia ad omnes formas intelligibiles. Sed hæc positio stare non potest. Non enim inquirimus de intellectu possibili nisi secundum quod per eum intelligit homo: sic enim Aristoteles in ejus notitiam devenit: quod patet ex hoc quod dicit in III de Anima (in princ.) incipiens tractare de intellectu possibili: *De parte autem animæ, quæ cognoscit animam et sapit, considerandum est, etc.*; et iterum: *Dico autem intellectum possibilem, quo intelligit anima.* Si autem intellectus possibilis esset substantia separata, impossibile esset quod eo intelligeret homo: non enim est possibile, si aliqua substantia operatur aliquam operationem, quod illa operatio sit alterius substantiæ ab ea diversa: licet enim duarum substantiarum diversarum una possit alteri esse causa operandi ut principale agens

(1) *AI.* in sit. *Item*, insit.

instrumento, tamen actio principalis agentis non est actio instrumenti eadem secundum numerum; cum actio principalis agentis sit in movendo instrumentum; actio vero instrumenti in moveri a principali agente, et movere aliquid alterum. Sic igitur, si intellectus possibilis sit substantia separata secundum esse ab hoc homine sive ab illo homine, impossibile est quod intelligere intellectus possibilis sit hujus hominis vel illius. Unde cum ista operatio quæ est intelligere, non attribuat alii principio in homine nisi intellectui possibili, sequitur quod nullus homo aliquid intelligat. Unde idem modus disputandi est contra hanc positionem, et contra negantes principia, ut patet per disputationem Aristotelis contra eos in IV Metaph. (text ix et seq.).

Hoc autem inconveniens evitare intendens Averroes, hujus positionis sectator, posuit intellectum possibilem, licet secundum esse a corpore separatum, tamen continuari cum homine mediantibus phantasmatis. Phantasmata enim, ut dicit Philosophus in III de Anima (com. xviii et xix), se habent ad intellectum possibilem sicut sensibilia ad sensum, et colores ad visum. Sic igitur species intelligibilis habet duplex subjectum: unum in quo est secundum esse intelligibile, et hoc est intellectus possibilis; aliud in quo est secundum esse reale, et hoc subjectum sunt ipsa phantasmata. Est igitur quædam continuatio intellectus possibilis cum phantasmatis, in quantum species intelligibilis est quodammodo utrobique; et per hanc continuationem homo intelligit per intellectum possibilem. Sed ista continuatio adhuc non sufficit. Non enim aliquid est cognitivum ex hoc quod ei adest species cognoscibilis, sed ex hoc quod ei adest potentia cognoscitiva. Patet autem, secundum prædicta, quod homini non aderit nisi sola species intelligibilis; potentia autem intelligendi quæ est intellectus possibilis, est omnino separata. Homo igitur ex continuatione prædicta non habebit quod sit intelligens, sed solum quod intelligatur intellectus, vel species, vel aliquid ejus; quod per simile supra inductum manifeste apparet. Si enim sic se habent phantasmata ad intellectum sicut colores ad visum, non erit secundum prædicta alia continuatio intellectus possibilis ad nos per phantasmata quam quæ est visus ad parietem per colores; paries autem non habet per hoc quod colores sunt in eo, quod videat; sed quod videatur tantum. Unde et homo non habebit per hoc quod phantasmata sunt in eo, quod intelligat, sed solum quod intelligatur. Et præterea phantasma non est subjectum speciei intelligibilis secundum quod est intellectum in actu; sed magis per abstractionem a phantasmatis fit intellectum in actu (1). Intellectus autem possibilis non est subjectum speciei intelligibilis, nisi secundum quod est (2) intellecta jam in actu, et

(1) *Al. additur et abstractum.* — (2) *Al. additur a phantasmatis.*

abstracta a phantasmatis. Non igitur aliquid unum est, quod sit in intellectu possibili et phantasmatis, per quod intellectus possibilis continetur nobiscum. Et præterea, si per species intelligibiles non est aliquid intelligens nisi secundum quod sunt intellectæ in actu, sequitur quod nos nullo modo simus intelligentes secundum prædictam positionem; non enim aderunt nobis species intelligibiles nisi secundum quod sunt in phantasmatis, prout sunt intellectæ in potentia tantum. Sic ergo apparet ex parte nostra prædictam positionem esse impossibilem. Quod etiam apparet ex natura substantiarum separatarum; quæ cum sint perfectissimæ, impossibile est quod in propriis operationibus indigeant aliquibus rebus materialibus aut operationibus earum; aut quod sint in potentia ad alia quæ sunt hujusmodi; quia hoc etiam manifestum est de corporibus cœlestibus, quæ sunt infra substantias prædictas. Unde cum intellectus possibilis sit in potentia ad species rerum sensibilium, et non complectur ejus operatio sine phantasmatis, quæ ex nostra operatione dependit; impossibile et inopinabile est quod intellectus possibilis sit una de substantiis separatis.

Unde dicendum est, quod est quædam vis, seu potentia animæ humanæ. Cum enim anima humana sit quædam forma unita corpori, ita tamen quod non sit a corpore totaliter comprehensa quasi ei immersa, sicut aliæ formæ materiales, sed excedat capacitatem totius materiæ corporalis: quantum ad hoc in quo excedit materiam corporalem, inest ei potentia ad intelligibilia, quod pertinet ad intellectum possibilem; secundum vero quod unitur corpori, habet operationes et vires in quibus communicat ei corpus; sicut sunt vires partis nutritivæ et sensitivæ. Et sic salvatur natura intellectus possibilis, quam Aristoteles demonstrat, dum intellectus possibilis non est potentia fundata in aliquo organo corporali; et tamen eo intelligit homo formaliter, in quantum fundatur in essentia animæ humanæ, quæ est hominis forma.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod intellectus dicitur separatus, non sensus: quia intellectus remanet, corrupto corpore, in anima separata, non autem potentiæ sensitivæ. Vel melius dicendum, quod intellectus pro tanto dicitur separatus, quia non utitur organo corporali in operatione sua, sicut sensus.

AD SECUNDUM dicendum, quod anima humana est actus corporis organici, eo quod corpus est organum ejus. Non tamen oportet quod sit organum ejus quantum ad quamlibet ejus potentiam et virtutem; cum anima humana excedat proportionem corporis, ut dictum est.

AD TERTIUM dicendum, quod organum alicujus potentiæ est principium operationis illius potentiæ; unde si intellectus possibilis uniretur alicui organo, operatio ejus esset etiam ope-

ratio illius organi; et sic non esset possibile quod principium quo intelligimus, esset denudatum ab omni natura sensibili: principium enim quo intelligimus, esset intellectus possibilis simul cum suo organo; sicut principium quo videmus, scilicet visus, simul est cum pupilla. Sed si anima humana est forma corporis, et intellectus possibilis est quædam virtus ejus; non sequitur quod intellectus possibilis determinetur ad aliquam naturam sensibilem; quia anima humana excedit corporis proportionem, ut dictum est.

AD QUARTUM dicendum, quod intellectus possibilis consequitur animam humanam in quantum supra materiam corporealem elevatur; unde per hoc quod non est actus alicujus organi, non excedit totaliter essentiam animæ, sed est supremum in ipsa.

AD QUINTUM dicendum, quod anima humana est quædam forma individuata; et similiter potentia ejus quæ dicitur intellectus possibilis, et formæ intelligibiles in eo receptæ. Sed hoc non prohibet eas esse intellectas in actu; ex hoc enim aliquid est intellectum in actu quod est immateriale, non autem ex hoc quod est universale; sed magis universale habet quod sit intelligibile per hoc quod est abstractum a principiis materialibus individuantibus. Manifestum est autem substantias separatas esse intelligibiles actu; et tamen individua quædam sunt; sicut Aristoteles dicit in VII Metaph., quod formæ separate, quas Plato ponebat, individua quædam erant. Unde manifestum est quod si individuatio repugnaret intelligibilitati, eadem difficultas remaneret ponentibus intellectum possibilem substantiam separatam: sic enim et intellectus possibilis individuus esset, individuans species in se receptas. Sciendum igitur, quod quamvis species receptæ in intellectu possibili sint individuatæ ex illa parte quæ inhaeret intellectui possibili; tamen in eis, in quantum sunt immateriales, cognoscitur universale quod concipitur per abstractionem a principiis individuantibus: universalis enim, de quibus sunt scientiæ, sunt quæ cognoscuntur per species intelligibiles, non ipsæ species intelligibiles; de quibus planum est quod non sunt scientiæ omnes, sed sola physica et metaphysica. Species enim intelligibilis est quo intellectus intelligit, non id quod intelligit, nisi per reflexionem, in quantum intelligit se intelligere id quo intelligit.

AD SEXTUM dicendum, quod intellectus dat formis intellectis universalitatem, in quantum abstrahit eas a principiis materialibus individuantibus; unde non oportet quod intellectus sit universalis, sed quod sit immaterialis.

AD SEPTIMUM dicendum, quod species operationis consequitur speciem formæ, quæ est operationis principium; licet inefficacia operationis sequatur formam secundum quod

inhaeret subjecto. Ex eo enim quod calor est, calefacit: sed secundum modum quo perficit subjectum magis vel minus, efficacius vel minus efficaciter calefacit. Intelligere autem universalis pertinet ad speciem intellectuales operationis; unde hoc sequitur speciem intellectualem secundum propriam operationem; sed ex eo quod inhaeret intelligenti perfectius vel minus perfecte, sequitur quod aliquis perfectius vel minus perfecte intelligat.

AD OCTAVUM dicendum, quod similitudo Philosophi de figuris ad partes animæ attenditur quantum ad hoc, quod sicut tetragonum habet quicquid habet trigonum, et adhuc amplius; et pentagonum quicquid habet tetragonum: ita sensitiva anima habet quicquid habet nutritiva; et intellectiva quicquid habet sensitiva, et adhuc amplius. Non ergo per hoc ostenditur quod nutritivum et sensitivum essentialiter differant ab intellectivo; sed magis quod unum illorum includat alterum.

AD NONUM dicendum, quod sicut non simul est quod concipitur, animal et homo; ita non simul est animal et equus, ut Philosophus ibidem dicit. Non igitur hæc est ratio dicti, quod aliud principium sit in homine substantialiter anima sensitiva quæ est animal, et aliud anima intellectiva quæ est homo: cum non possit dici, quod in equo sint plura principia diversa, quorum uno sit animal, et alio sit equus. Sed hoc ea ratione dicitur, quia in animali conceptio prius apparent operationes imperfectæ, et postea apparent magis perfectæ; sicut omnis generatio est transmutatio de imperfecto ad perfectum.

AD DECIMUM dicendum, quod forma non est in aliquo genere, ut dictum est; unde cum anima intellectiva sit forma hominis, non est in alio genere quam corpus; sed utrumque est in genere animalis et in specie hominis per reductionem.

AD UNDECIMUM dicendum, quod ex duabus substantiis actu existentibus et perfectis in sua specie et natura non fit aliquid unum. Anima autem et corpus non sunt hujusmodi, cum sint partes humanæ naturæ; unde ex eis nihil prohibet fieri unum.

AD DUODECIMUM dicendum, quod anima humana licet sit forma unita corpori, tamen excedit proportionem totius materiæ corporalis; et ideo non potest educi in actum de potentia materiæ per aliquem motum vel mutationem, sicut aliæ formæ quæ sunt immerse materiæ.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod anima habet operationem in qua non communicat corpus, ex ea parte quæ superat omnem corporis proportionem; ex hoc tamen non removetur quin sit aliquo modo corpori unita.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod obiectio illa procedit secundum positionem Origenis (lib. I Periar., cap. vii), qui posuit animas creatas a principio absque corporibus inter substantias spirituales, et postea eas unitas esse corporibus,

quasi carceribus inclusas. Sed hoc non dicebat animas passas innocentes, sed merito præcedentis peccati. Existimabat igitur Origenes quod anima humana haberet in se speciem completam, secundum opinionem Platonis; et quod corpus adveniret ei per accidens. Sed cum hoc sit falsum, ut supra (art. præc.) ostensum est, non est in detrimentum animæ quod corpori uniat; sed hoc est ad perfectionem suæ naturæ. Sed quod corpus sit ei careat, et eam inficiat, hoc est ex merito prævaricationis primæ.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod iste modus cognoscendi est naturalis animæ, ut percipiat intelligibilem veritatem infra modum quo percipiunt spirituales substantiæ superiores, accipiendo scilicet eam ex sensibilibus; sed in hoc etiam patitur impedimentum ex corruptione corporis, quæ provenit ex peccato primi parentis.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod hoc ipsum quod caro concupiscit adversus spiritum, ostendit affinitatem animæ ad corpus. Spiritus enim dicitur pars animæ superior, qua homo excedit alia animalia, ut Augustinus dicit super Genesim contra Manichæos (lib. II, cap. VIII). Caro autem concupiscere dicitur, quia partes animæ carni affixæ ea quæ sunt delectabilia carni, concupiscunt; quæ concupiscentiæ spiritui interdum repugnant.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod intellectus possibilis non habet aliquam formam intelligibilem in actu, sed in potentia tantum, sicut materia prima non habet aliquam formam sensibilem actu; unde non oportet, nec ita ratio ostendit, quod intellectus possibilis sit unus in omnibus hominibus; sed quod sit unus respectu omnium formarum intelligibilium, sicut materia prima est una respectu omnium formarum sensibilibus.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod si intellectus possibilis haberet aliquid organum corporale, oporteret quod illud organum esset principium simul cum intellectu possibili quo intelligimus, sicut pupilla cum potentia visiva est principium quo videmus; et ita principium quo intelligimus, haberet aliquam naturam determinatam sensibilem; quod patet esse falsum ex demonstratione Aristotelis supra (in corp. art.) inducta. Hoc autem non sequitur ex hoc quod anima est forma humani corporis: quia intellectus possibilis est quedam potentia ejus, inquantum excedit corporis proportionem.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod anima licet divisiatur corpori secundum modum corporis, tamen ex ea parte qua excedit corporis capacitatem, naturam intellectualem habet; et sic formæ receptæ in ea sunt intelligibiles et non materiales.

Unde patet solutio AD VIGESIMUM.

ARTICULUS III. — *Utrum intellectus possibilis, sive anima intellectiva, sit una in omnibus.*

Tertio quæritur, utrum intellectus possibilis, sive anima intellectiva, sit una in omnibus. Et videtur quod sic. Perfectio enim est proportionata perfectibili. Sed veritas est perfectio intellectus: nam verum est bonum intellectus, sicut Philosophus dicit, VI Ethic. Cum igitur veritas sit una, quam omnes intelligunt; videtur quod intellectus possibilis sit unus in omnibus.

2. Præterea, Augustinus dicit in lib. de quantitate Animæ (cap. XXXII): *De numero animarum nescio quid tibi respondeam. Si enim dixero unam esse animam, conturbaberis, quod in altero beata, est, et in altero misera: nec una res simul beata et misera esse potest. Si unam simul et multas esse dicam, ridebis; nec facile mihi unde tum risum comprimam suppetit. Si multas tantummodo dicero esse, ipse me ridebo, minusque me mihi displicentem quam tibi proferam.* Videtur ergo esse derisibile in pluribus hominibus esse plures animas.

3. Præterea, omne quod distinguitur ab alio, distinguitur per aliquam naturam determinatam quam habet. Sed intellectus possibilis est in potentia ad omnem formam, nullam habens actu. Ergo intellectus possibilis non habet distinguere; ergo nec multiplicari, ut sint multi in diversis.

4. Præterea, intellectus possibilis denudatur ab omni quod intelligitur; quia nihil est eorum quæ sunt, ante intelligere, ut dicitur in III de Anima (tex. v et XIV). Sed ut in eodem dicitur, ipse est denudatus a seipso; et ita non habet unde possit multiplicari in diversis.

5. Præterea, in omnibus distinctis et multiplicatis oportet aliquid esse commune: pluribus enim hominibus communis est homo, et pluribus animalibus animal. Sed, intellectus possibilis nulli aliquid habet commune, ut dicitur in III de Anima (com. v et VI). Ergo intellectus possibilis non potest distinguere et multiplicari in diversis.

6. Præterea, in his quæ sunt separata a materia, ut dicit Rabbi Moyses, non multiplicantur nisi secundum causam et causatum. Sed intellectus hominis unius, aut anima, non est causa intellectus aut animæ alterius. Cum ergo intellectus possibilis sit separatus, ut dicitur III de Anima (com. XIX, XX); non erit intellectus possibilis multiplex in diversis.

7. Præterea, Philosophus dicit in III de Anima (com. XXXVI et XXXVII), quod idem est intellectus et quod intelligitur. Sed id quod intelligitur, est idem apud omnes. Ergo intellectus possibilis est unus in omnibus hominibus.

8. Præterea, id quod intelligitur, est universale, quod est

unum in multis. Sed forma intellecta non habet hanc unitatem ex parte rei: non enim est forma hominis in rebus nisi individuata et multiplicata in diversis. Ergo hoc habet ex parte intellectus. Intellectus igitur est unus in omnibus.

9. Præterea, Philosophus in III de Anima (com. vi) dicit, quod anima est locus specierum. Sed locus est communis diversis quæ in loco sunt. Non ergo anima multiplicatur secundum diversos homines.

10. Sed dicendum, quod anima dicitur locus specierum, quia est specierum contentiva. — Sed contra, sicut intellectus est contentivus specierum intelligibilium, ita sensus est contentivus specierum sensibilium. Si igitur intellectus est locus specierum, quia est contentivus earum, pari ratione et sensus erit locus specierum; quod est contra Philosophum dicentem in III de Anima (com. vi), quod anima est locus specierum, præter quod non tota, sed intellectiva tantum.

11. Præterea, nihil operatur nisi ubi est. Sed intellectus possibilis operatur ubique: intelligit enim quæ sunt in cælo, et quæ sunt in terra, et quæ sunt ubique. Ergo intellectus possibilis est ubique; et ita est in omnibus unus.

12. Præterea, quod est definitum ad aliquid unum particulare, habet materiam determinatam; quia principium individuationis materia est. Sed intellectus possibilis non terminatur ad materiam, ut probatur in III de Anima (com. xxxviii). Ergo non definitur ad aliquid particulare, et ita est unus in omnibus.

13. Sed dicendum, quod intellectus possibilis habet materiam in qua est, ad quam terminatur, scilicet corpore humanum. — Sed contra; principia individuantia debent esse de essentia individui. Sed corpus non est de essentia intellectus possibilis. Ergo non potest individuari per corpus, et per consequens nec multiplicari.

14. Præterea, Philosophus dicit in I de Cælo, quod si essent plures mundi, essent plures cæli primi. Sed si essent plures primi cæli, essent plures primi motores; et sic primi motores essent materiales. Pari igitur ratione si essent plures intellectus possibilis in pluribus hominibus, intellectus possibilis esset materialis; quod est impossibile.

15. Præterea, si intellectus possibilis sint plures in hominibus, oportet quod remaneant multi, corruptis corporibus. Sed tunc, cum non possit in eis esse differentia nisi secundum formam, oportet quod differant secundum speciem. Cum igitur corrupto corpore speciem aliam non obtineant: quia nihil mutatur de specie in speciem, nisi corrumpatur: etiam ante corruptionem corporum secundum speciem differebant (1): sed homo habet speciem ex anima intellectiva: ergo diversi homines non sunt ejusdem speciei; quod patet esse falsum.

(1) At, et ante corruptionem corporum secundum speciem non differant.

16. Præterea, id quod est separatum a corpore, non potest multiplicari secundum corpora. Sed intellectus possibilis est separatus a corpore, ut probat Philosophus in III de Anima (com. xix). Ergo non potest multiplicari vel distingui secundum corpora: non ergo in pluribus hominibus sunt plures.

17. Præterea, si intellectus possibilis multiplicatur in diversis, oportet quod species intelligibiles multiplicentur in diversis; et ita sequitur quod sint formæ individuales. Sed formæ individuales non sunt intellectæ nisi in potentia; oportet enim quod abstrahatur ab eis universale, quod proprie intelligitur. Formæ igitur quæ sunt in intellectu possibili, erunt intelligibiles in potentia tantum; et ita intellectus possibilis non poterit intelligi in actu; quod est inconveniens.

18. Præterea, agens et patiens, movens et motum, habent aliquid commune. Phantasma autem comparatur ad intellectum possibilem qui est in nobis, sicut agens ad patiens, et movens ad motum. Ergo intellectus qui est in nobis, habet aliquid commune cum phantasmatibus. Sed intellectus possibilis nihil habet commune cum phantasmatibus, ut dicitur in III de Anima (com. xii). Ergo intellectus possibilis est alius ab intellectu qui est in nobis; et ita intellectus possibilis non multiplicatur in diversis hominibus.

19. Præterea, unumquodque, in quantum est, unum est. Cujus igitur esse non dependet ab alio, nec unitas ejus dependet ab alio. Sed esse intellectus possibilis non dependet a corpore; alias corrumpetur corrupto corpore. Ergo nec unitas intellectus possibilis dependet a corpore, et per consequens nec ejus multitudo. Non igitur intellectus possibilis multiplicatur in diversis corporibus.

20. Præterea, Philosophus dicit VIII Metaph. (com. xxvi), quod in illis quæ sunt formæ tantum, idem est res et quod quid erat esse, idest natura speciei. Sed intellectus possibilis, vel anima intellectiva, est forma tantum: si enim componeretur ex materia et forma, non esset forma alterius. Ergo anima intellectiva est ipsa natura suæ speciei. Si igitur natura speciei est una in omnibus animabus intellectivis, non potest esse quod anima intellectiva multiplicetur in diversis.

21. Præterea, anima non multiplicatur secundum corpora nisi ex eo quod unitur corpori. Sed intellectus possibilis ex ea parte consequitur animam qua corporis excedit unionem. Intellectus igitur possibilis non multiplicatur in hominibus.

22. Præterea, si anima humana multiplicatur secundum divisionem corporum, et intellectus possibilis per multiplicationem animarum; cum constet quod oporteat species intelligibiles multiplicari, si intellectus possibilis multiplicetur; relinquatur, quod primum multiplicationis principium erit materia corporalis. Sed quod multiplicatur secundum materiam, est

individuale, et non intelligibile in actu. Species igitur quæ sunt in intellecta possibili, non erunt intelligibiles actu; quod est inconueniens. Non igitur anima humana et intellectus possibilis multiplicantur in diversis.

Sed contra, per intellectum possibilem homo intelligit. Dicitur enim in III de Anima (com. XVIII, XIX, XX), quod intellectus possibilis est quo intelligit anima. Si igitur unus sit intellectus possibilis in omnibus, sequitur quod illud quod unus intelligit alius intelligat; quod patet esse falsum.

Præterea, anima intellectiva comparatur ad corpus ut forma ad materiam, et ut motor ad instrumentum. Sed omnis forma requirit determinatam materiam, et omnis motor determinata instrumenta. Impossibile est igitur quod sit una anima intellectiva in diversis hominibus.

Respondeo dicendum, quod ista quæstio aliquid dependet a superiori (art. præc.). Si enim intellectus possibilis est substantia separata secundum esse a corpore, necessarium est eum esse unum tantum; quæ enim secundum esse sunt a corpore separata, nullo modo per multiplicationem corporum multiplicari possunt. Sed tamen unitas intellectus specialem requirit considerationem, quia specialem habet difficultatem. Videtur enim in primo aspectu hoc esse impossibile quod unus intellectus sit omnium hominum. Manifestum est enim quod intellectus possibilis comparatur ad perfectiones scientiarum sicut perfectio prima ad secundam, et per intellectum possibilem sumus in potentia scientes; et hoc cogit ad ponendum intellectum possibilem. Manifestum est autem quod perfectiones scientiarum non sunt eadem in omnibus, cum quidam inveniuntur habere scientias, quibus alii carent. Hoc autem videtur inconueniens et impossibile, quod perfectio secunda non sit una in omnibus, perfectione prima existente una in eis; sicut est impossibile quod unum subjectum primum sit in actu et in potentia respectu ejusdem formæ; sicut quod superficies sit in potentia, et in actu simul alba.

Hoc autem inconueniens evadere nituntur quidam ponentes intellectum possibilem unum in omnibus, per hoc quod species intelligibiles, in quibus consistit perfectio scientiæ, habent duplex subjectum (1), ut supra dictum est: scilicet ipsa phantasmata, et intellectum possibilem. Et quia ipsa phantasmata non sunt eadem in omnibus ab illa parte, nec species intelligibiles sunt eadem in omnibus. Ex illa vero parte qua sunt in intellectu possibili, non multiplicantur. Et inde est quod propter diversitatem phantasmatum unus habet scientiam, qua alius caret. Sed hoc patet frivolum esse ex his quæ superius (art. præc.) dicta sunt. Species enim non sunt intelligibiles actu nisi per hoc quod a phantasmatis abstrahuntur, et sunt in intel-

(1) *Al.* objectum. Vide sup. art. 2, corp.

lectu possibili. Diversitas igitur phantasmatum non potest esse causa unitatis vel multiplicationis perfectionis, quæ est secundum scientiam intelligibilem. Nec habitus scientiarum sunt sicut in subjecto in aliqua parte pertinente ad animam sensitivam, ut dicunt.

Sed adhuc aliquid difficilis sequetur ponentibus intellectum possibilem esse in omnibus unum. Manifestum est enim quod hæc operatio quæ est intelligere, egreditur ab intellectu possibili sicut a primo principio, per quod intelligimus; sicut hæc operatio sentire egreditur a potentia sensitiva. Et licet supra (art. præc.) ostensum sit, quod si intellectus possibilis est secundum esse ab homine separatus, non est possibile quod intelligere, quod est intellectus possibilis, sit operatio hujus vel illius hominis; tamen hoc causa inquisitionis dato, sequitur quod hic homo vel ille intelligat per ipsum intelligere intellectus possibilis. Nulla autem operatio potest multiplicari nisi dupliciter: vel ex parte objectorum; vel ex parte principii operantis: potest tamen addi et tertium ex parte temporis; sicut cum aliqua operatio recipit interpolationem temporum. Ipsum ergo intelligere, quod est operatio intellectus possibilis, potest quidem multiplicari secundum objecta, ut aliud sit intelligere hominem, aliud intelligere equum; et etiam secundum tempus, ut aliud sit numero intelligere quod fuit heri, et quod est hodie, si tamen discontinuetur operatio. Non autem potest multiplicari ex parte principii operantis, si intellectus possibilis est unus tantum. Si igitur ipsum intelligere intellectus possibilis est intelligere hominis hujus et illius; poterit quidem aliud esse intelligere hujus hominis, et intelligere illius, si diversa intelligant; cujus aliqua ratio esse potest diversitas phantasmatum. Sed diversorum hominum simul idem intelligentium, ut ipsi dicunt, similiter poterit multiplicari ipsum intelligere, scilicet ut unus hodie intelligat, et alius cras; quod etiam potest referri ad diversum usum phantasmatum; sed duorum hominum simul idem intelligentium, necesse est quod sit unum et idem numero ipsum intelligere; quod manifeste est impossibile. Impossibile est igitur quod intellectus possibilis, quo intelligimus formaliter, sit unus in omnibus.

Si autem per intellectum possibilem intelligeremus sicut per principium activum, quod faceret nos intelligentes per aliquod principium intelligendi in nobis, esset positio magis rationabilis. Nam unum movens movet diversa ad operandum; sed quod aliqua diversa operentur per aliquod unum formaliter, hoc est omnino impossibile. Iterum formæ et species rerum naturalium per proprias operationes cognoscuntur; propria autem operatio hominis in eo quod est homo, est intelligere, et ratione uti; unde oportet quod principium hujus operationis, scilicet intellectus, sit illud quo homo speciem sor-

titur, et non per animam sensitivam, aut per aliam vim ejus. Si igitur intellectus possibilis est unus in omnibus, velut quædam substantia separata; sequitur quod omnes homines sortiantur speciem per unam substantiam separatam; quod est simile positioni idearum, et eandem difficultatem habens.

Unde simpliciter dicendum est, quod intellectus possibilis non est unus in omnibus; sed multiplicatur in diversis. Et cum sit quædam vis vel potentia animæ humanæ, multiplicatur secundum multiplicationem substantiæ ipsius animæ; cujus multiplicatio se considerari potest. Si enim aliquid quod sit de ratione (1) alicujus communis materialem multiplicationem recipiat, necesse est quod illud commune multiplicetur secundum numerum, eadem specie remanente: sicut de ratione animalis sunt carnes et ossa; unde distinctio animalium, quæ est secundum has vel illas carnes, facit diversitatem in numero, non in specie. Manifestum est autem ex his quæ supra (art. 1 et 2 hujus quæst. et quæst. præced. art. 3) dicta sunt, quod de ratione animæ humanæ est quod corpori humano sit unibilis, cum non habeat in se speciem completam; sed speciei complementum sit in ipso composito. Unde quod sit unibilis huic aut illi corpori, multiplicat animam secundum numerum, non autem secundum speciem; sicut et hæc albedo differt ab illa numero per hoc quod est esse hujus et illius subjecti. Sed in hoc differt anima humana ab aliis formis, quod esse suum non dependet a corpore; nec hoc esse individuum ejus a corpore dependet; unumquodque enim, inquantum est unum, est in se indivisum, et ab aliis distinctum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod veritas est adæquatio intellectus ad rem. Sic igitur est una veritas, quam diversi intelligunt, ex eo quod eorum conceptiones eidem rei adæquantur.

AD SECUNDUM dicendum, quod Augustinus se derisibilem profitetur, non si dicat multas animas, sed si dicat multas tantum; ita scilicet quod sint multæ et secundum numerum et secundum speciem.

AD TERTIUM dicendum, quod intellectus possibilis non multiplicatur in diversis secundum differentiam alicujus formæ, sed secundum multiplicationem substantiæ animæ, cujus potentia est.

AD QUARTUM dicendum, quod non est necessarium intellectum communem denudari ab eo quod intelligit, sed solum intellectum in potentia; sicut et omne recipiens denudatur a natura recepti. Unde si aliquis intellectus est qui sit actus tantum (sicut intellectus divinus), se intelligit per seipsum. Sed intellectus possibilis intelligibilis dicitur, sicut et alia intelligibilia; quia per speciem intelligibilem aliorum intelligibilem

(1) *Al.* consideratione.

se intelligit. Ex objecto enim cognoscit suam operationem, per quam devenit ad cognitionem sui ipsius.

AD QUINTUM dicendum, quod intellectus possibilis intelligendus est non habere commune cum aliqua naturarum sensibilibus, a quibus sua intelligibilia accipit; communicat tamen unus intellectus possibilis cum alio in specie.

AD SEXTUM dicendum, quod in his quæ sunt secundum esse a materia separata, non potest esse distinctio nisi secundum speciem. Diverse autem species in diversis gradibus constitutæ sunt; unde et assimilantur numeris, a quibus species diversificatur secundum additionem et subtractionem unitatis. Et ideo secundum positionem quorundam dicentium, ea quæ sunt inferiora in entibus, causari a superioribus, sequitur quod in separatis a materia sit multiplicatio secundum causam et causatum. Sed hæc positio secundum fidem non sustinetur. Intellectus ergo possibilis non est substantia separata a materia secundum esse. Unde ratio non est ad propositum.

AD SEPTIMUM dicendum, quod licet species intelligibilis qua intellectus formaliter intelligit, sit in intellectu possibili istius et illius hominis, ex quo intellectus possibiles sunt plures; id tamen quod intelligitur per hujusmodi species, est unum, si consideremus habitum respectu ad rem intellectam; quia universale quod intelligitur ab utroque, est idem in omnibus. Et quod per species multiplicatas in diversis, id quod est unum in omnibus, possit intelligi, contingit ex immaterialitate specierum, quæ representant rem absque materialibus conditionibus individuantiibus, ex quibus una natura secundum speciem multiplicatur numero in diversis.

AD OCTAVUM dicendum, quod secundum Platonice causa hujus quod intelligitur unum in multis, non est ex parte intellectus, sed ex parte rei. Cum enim intellectus noster (1) intelligat aliquid unum in multis: nisi aliqua res esset una participata a multis, videretur quod intellectus esset vanus, non habens aliquid respondens sibi in re; unde coacti sunt ponere ideas, per quarum participationem et res naturales speciem sortiuntur, et intellectus nostri flunt universalis intelligentes. Sed secundum sententiam Aristotelis hoc est ab intellectu, scilicet quod intelligat unum in multis per abstractionem a principiis individuantiibus. Nec tamen intellectus est vanus aut falsus, licet non sit aliquid abstractum in rerum natura; quia eorum quæ sunt simul, unum potest vere intelligi aut nominari, absque hoc quod intelligatur vel nominetur alterum; licet non possit vere intelligi vel dici, quod eorum quæ sunt simul, unum sit sine altero. Sic igitur vere potest considerari et dici id quod est in aliquo individuo, de natura speciei, in quo simile est cum aliis, absque eo quod considerentur in eo principia indi-

(1) *Al.* nou.

viduantia, secundum quæ distinguitur ab omnibus aliis. Sic ergo sua abstractione intellectus facit istam unitatem universalem, non eo quod sit unus in omnibus, sed inquantum est immaterialis.

AD NONUM dicendum, quod intellectus est locus specierum, eo quod continet species; unde non sequitur quod intellectus possibilis sit unus omnium hominum; sed unus et communis omnibus speciebus.

AD DECIMUM dicendum, quod sensus non recipit species absque organo; et ideo non dicitur locus specierum, sicut intellectus.

AD UNDECIMUM dicendum, quod intellectus possibilis potest dici ubique operari, non quia operatio ejus sit ubique, sed quia operatio ejus est circa ea quæ sunt ubique.

AD DUODECIMUM dicendum, quod intellectus possibilis licet materiam determinatam non habeat; tamen substantia animæ, cujus est potentia, habet materiam determinatam, non ex qua sit, sed in qua sit.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod principia individuantia omnium formarum, non sunt de essentia earum, sed hoc solum verum est in compositis.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod primus motor cæli est omnino separatus a materia etiam secundum esse; unde nullo modo potest numero multiplicari: non est autem simile de anima humana.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod animæ separate non differunt specie, sed numero, ex eo quod sunt tali vel tali corpori unibiles.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod licet intellectus possibilis sit separatus a corpore quantum ad operationem; est tamen potentia animæ, quæ est actus corporis.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod aliquid est intellectum in potentia, non ex eo quod est individuale, sed ex eo quod est materiale; unde species intelligibiles, quæ immaterialiter recipiuntur in intellectu, etsi sint individuatæ, sunt intellectæ in actu. Et præterea idem sequitur apud ponentes intellectum possibilem esse unum; quia si intellectus possibilis est unus sicut quedam substantia separata, oportet quod sit aliquid individuum; sicut et de ideis Platonis Aristoteles argumentatur; et eadem ratione species intelligibiles in ipso essent individuatæ, et essent etiam diversæ in diversis intellectibus separatis, cum omnis intelligentia sit plena formis intelligibilibus.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod phantasma movet intellectum prout est factum intelligibile actu, virtute intellectus agentis, ad quam comparatur intellectus possibilis sicut potentia ad agens, et ita cum eo communicat.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod licet esse animæ intellectivæ non dependeat a corpore, tamen habet habitudinem ad corpus naturaliter, propter perfectionem suæ speciei.

AD VICESIMUM dicendum, quod licet anima humana non habeat materiam partem sui, est tamen forma corporis; et ideo quod quid erat esse suum, includit habitudinem ad corpus.

AD VICESIMUMPRIMUM dicendum, quod licet intellectus possibilis elevetur supra corpus, non tamen elevetur supra totam substantiam animæ, quæ multiplicatur secundum habitudinem ad diversa corpora.

AD VICESIMUMSECUNDUM dicendum, quod ratio illa procederet, si corpus sic uniretur animæ quasi totam essentiam et virtutem comprehendens; sic enim oporteret quidquid est in anima, esse materiale. Sed hoc non est ita, ut supra (quæst. præced., art. 4) manifestatum est; unde ratio non sequitur.

ARTICULUS IV. — *Utrum necesse sit ponere intellectum agentem.*

Quarto quæritur, utrum necesse sit ponere intellectum agentem. Et videtur quod non. Quod enim potest per unum fieri in natura, non fit per plura. Sed homo potest sufficienter intelligere per unum intellectum, scilicet possibilem. Non ergo necessarium est ponere intellectum agentem. Probatio mediæ. Potentiæ quæ radicanur in una essentia animæ, compatiuntur sibi invicem; unde ex motu facto in potentia sensitiva relinquitur aliquid in imaginatione; nam phantasia est motus a sensu factus secundum actum, ut dicitur in III de Anima (lib. II, com. XLII). Si ergo intellectus possibilis est in anima nostra, et non est substantia separata, sicut superius dictum est, oportet quod sit in eadem essentia animæ cum imaginatione. Ergo motus imaginationis redundat in intellectum possibilem, et ita non est necessarium ponere intellectum agentem, qui faciat phantasmata intelligibilia a phantasmatis abstracta.

2. Præterea, tactus et visus sunt diversæ potentiæ. Contingit autem in caeco, quod ex motu relicto in imaginatione a sensu tactus, commovetur imaginatio ad imaginandum aliquid quod pertinet ad sensum visus; et hoc ideo quia visus et tactus radicanur in una essentia animæ. Si igitur intellectus possibilis est quedam potentia animæ, pari ratione ex motu imaginationis resultabit aliquid in intellectum possibilem; et ita non est necessarium ponere intellectum agentem.

3. Præterea, intellectus agens ad hoc ponitur, quod intelligibilia in potentia faciat intelligibilia actu. Fiunt autem aliqua intelligibilia actu per hoc quod abstrahuntur a materia, et a materialibus conditionibus. Ad hoc ergo ponitur intellectus agens ut species intelligibiles a materia abstrahantur. Sed hoc potest fieri sine intellectu agente; nam intellectus possibilis, cum sit immaterialis, immaterialiter necesse est quod reci-